

ПОЛІТИКО-КОМУНІКАТИВНІ ВЕКТОРИ ЕСКАЛАЦІЇ МІЖЕТНІЧНОЇ КОНФЛІКТНО-КОНФРОНТАЦІЙНОЇ ІНТЕРАКЦІЇ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ (ЛІТО-ОСІНЬ 1941 РОКУ)

Vasyl Hulay. Political and communicative vectors of interethnic escalation of the conflict-confrontational interaction in Western Ukraine (summer-autumn 1941).

The ideological and political strategies and tactics of most numerous Ukrainian and Polish ethno-political movements in the early stage of the Second World War intensified conflict-confrontational character of interethnic communication in the new military-political situation. In particular, model of social order, promoted by OUN (b), stemmed from its members in the formulation of the ideals of the future Ukrainian Independent State, offered to fix full or selective discrimination against other ethnic and political actors in their rights and freedoms, was of distinct extremist orientation, contained elements of populism and, in contemporary military and strategic realities of the deployment of the Second World War clearly showed the political adventurism of ideologues and members of the Bandera movement.

We can assert dominance conflict-confrontational discourse vector of Polish-Ukrainian and Ukrainian-Jewish communication through the use of manipulative strategies means of communication technologies advocacy, informational opposition-struggle and technologies forming speeches, rumors based on the analysis of Ukrainian periodicals published in Eastern Galicia and western Volyn' in the summer-autumn of 1941.

This study leads to the reasonable conclusion about the active use of Nazi occupation authorities controlled by Ukrainian periodicals in their own propaganda campaign. The magnitude of the impact of propaganda combined with a broad arsenal of manipulative instrument maintenance and escalation of ethnic conflict interaction in the region outlined in the historical period.

Key words: Western Ukraine, interethnic conflict-confrontational interaction, escalation of inter-ethnic conflict, propaganda, manipulation, periodicals.

Упродовж століть міжетнічна комунікація виступає важливою формою взаємин етнічних спільнот та й надалі відіграватиме важливу роль у етнополітичних процесах на різних рівнях. Вже лише це зумовлює особливий інтерес до міжетнічної комунікації та вимагає відповідної науково-методологічної розробки цієї проблеми. Вибір пропонованої теми дослідження зумовлений потребою аналізу домінуючих комунікативних векторів міжетнічної взаємодії в Західній Україні в перші місяці німецько-радянської війни та окупації краю нацистською Німеччиною та її сателітами; подолання рецидивів минулої міжетнічної конфліктно-конфронтаційної взаємодії, утвердження засад міжетнічної толерантності; недопущення етнічних конфліктів на сучасному етапі розвитку Української держави; налагодження рівноправних відносин із стратегічним сусідом – Республікою Польщею.

Попри чималу кількість публікацій українських істориків, особливо з характеристикою військово-політичної ситуації в Західній Україні в перші місяці німецько-радянської війни [1], пропонована тема дослідження потребує відповідної етнополітологічної інтерпретації. Дана стаття є спробою аналізу актуальних і невирішених раніше питань, що піднімались у попередніх публікаціях автора [2], із введенням в обіг нових наукових джерел. Метою пропонованої статті є політологічний аналіз векторизації комунікативного простору ескалації міжетнічної конфліктно-конфронтаційної взаємодії в Західній Україні на початковому етапі Другої світової війни. Досягнення поставленої мети вимагає вирішення наступних завдань:

- історико-політологічного аналізу початку німецько-радянської війни та військово-політичної ситуації в перші місяці війни в Західній Україні;
- характеристики програмно-ідеологічних засад ОУН(б) та ОУН(м) в умовах розгортання німецько-радянської війни та інституційно-процедурних механізмів їх реалізації;
- розкриття маніпулятивно-пропагандистських механізмів використання легальних україномовних періодичних видань для презентації владних претензій в умовах

загострення міжетнічного конфлікту та внутрішньополітичної боротьби в українському націоналістичному середовищі;

- виявлення домінуючих комунікативних дискурсів ескалації міжетнічного конфлікту в Західній Україні весною-літом 1941 р.;

- характеристики комунікативних засобів артикуляції основних концептів дискурсу міжетнічної конфліктно-конфронтаційної інтеракції в краї в окреслений період.

Характер міжетнічної комунікації у Західній Україні в роки Другої світової війни був зумовлений попередніми двома десятиліттями існування Другої Речі Посполитої та проаналізованому у попередніх роботах автора [3].

Окупація Польською державою західноукраїнських земель у 1918-1920 рр. за цілковитого сприяння держав Антанти, всупереч декларованим ними ж правам на національне самовизначення, об'єктивно заклала конфліктну модель її взаємин з переважаючим українським населенням. Замість пошуку реальних варіантів якщо б не цілковитого порозуміння, то мінімізації етнополітичних антагонізмів Друга Річ Посполита використовувала весь арсенал насильницьких засобів дискримінаційної, асиміляторської, колонізаційної політики. За цих обставин цілком очевидним для багатьох українців став пошук союзника в особі нацистської Німеччини як рушійної сили перегляду засад Версальської системи міжнародних відносин та недопущення повернення Радянського Союзу на терени Західної України.

З початком 22 червня 1941 р. агресії Німеччини проти Радянського Союзу війська Вермахту разом зі своїми угорськими й словацькими союзниками, зокрема, й завдяки допомозі бандерівців, які врятувались від репресій органів НКВС-НКДБ, здобули без особливих зусиль більшість міст та сіл Східної Галичини й Західної Волині. Пропагована ОУН(б) модель суспільного устрою впливала із властивого її членам волонтаризму у формулюванні ідеалів майбутньої Української Самостійної Соборної Держави, пропонувала зафіксувати повну чи вибірккову дискримінацію інших етнополітичних акторів у їхніх правах та свободах, носила виразну екстремістську спрямованість, містила елементи популізму та у тогочасних військово-стратегічних реаліях розгортання Другої світової війни переконливо свідчила про політичний авантюризм ідеологів та учасників бандерівського руху.

Із початком німецько-радянської війни серед українців, зокрема, мешканців Львова, найбільшого міста Західної України, поширювалася ілюзорна думка, що він може, нарешті, стати «справді українським». За спогадами одного із очевидців тих подій, які наводить львівський дослідник Р. Голик, мало місце несподіване поширення серед мешканців синьо-жовтих пов'язок, що мали відрізнити «своїх» від «чужих»: «такими пов'язками запаслися різні люди, які й не знали української мови, але мали нагоду свobodно виявити реакцію на все те, що довелося пережити під советською владою» [4]. Отже, в даному випадку можемо говорити про очевидну символізацію простору міжетнічної комунікації на етапі її максимальної екстремізації.

З нагоди приходу німецьких військ у багатьох містах і селах Західної України, передовсім з ініціативи членів ОУН, які співробітничали з останніми, споруджувалися «тріумфальні арки» із закличками: «Слава Україні і Великій Німеччині». Проте досить швидко місцеве населення, побачивши справжнє ставлення нових «визволителів», руйнувало ці «арки» та «кургани», а тому, відповідно до таємного розпорядження нацистських окупантів, через те, що вони «справляють неприємне враження» треба було їх прибрати [5, с. 93]. Отже, на нашу думку, ритуальність не відіграла тієї ролі, яку закладали ініціатори цієї форми комунікативного впливу, навіть в умовах невизначеності та постановня нової військово-політичної ситуації перших тижнів німецько-радянської війни.

Одразу ж після проходження фронту націоналісти спромоглися встановити владу в 187 із 200 районів колишніх західних областей УРСР, створили обласні управління в Дрогобичі, Луцьку, Львові, Рівному, Станіславі й Тернополі. Під керівництвом тодішнього Крайового провідника ОУН(Б) І. Климів (Легенди) розгорнулися збройні виступи проти

відступаючих частин Червоної армії, прикордонних та конвойних військ НКВС, захоплюючи цілі райцентри, такі як Верба на Рівненщині, Старий Самбір Дрогобицької області, Косів та Долина на Станіславщині та ін. [6, с. 238-240]. Організована після вступу радянських військ тимчасова місцева адміністрація в Луцьку створила у липні 1941 р. військовий підрозділ під назвою «Відділ окремого призначення імені Євгена Коновальця» на чолі з керівником однієї з підгруп Північної похідної групи ОУН(б) М. Мелешком [7, с. 98].

Провідною лінією політики на Західній Україні провідники бандерівського відлामу ОУН проголошували: «Перебираємо всю політичну владу безподільно, зн[ачить] від села – аж до краевого центру <...>Других ангажуємо до співпраці помічі, але під нашою кермою <...> Центром краюї владі повинен бути Львів», а під останньою розуміється «краєвий уряд, що як влада територіально-адміністративної одиниці, ЗУЗ, підчиняється центральному Українському Суверенному Соборному Урядові в Материку» [8, с. 18].

Паралельно з відновленням та створенням власної мережі, формуванням підконтрольних збройних формувань, ОУН(б) активно формувала тимчасові органи місцевої влади («управи», «тимчасові комітети», «національні ради»), які досить швидко або перейшли під контроль гітлерівців, або з числа їх співробітників почалось формування колаборантських структур нацистського режиму на окупованій території Західної України.

Особливу вагу в реалізації курсу на встановлення тотального контролю ОУН(б) над Західною Україною в умовах розгортання німецько-радянської війни відіграло проголошення 30 червня 1941 р. Акту відновлення Української держави. Вже в першому його абзаці безапеляційно твердилось: «Волею українського народу, Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує відновлення Української Держави, за яку покладали свої голови цілі покоління найкращих синів України» [9, с. 123]. Не варто забувати й про те, що в самому Акті вказувалося й те, що «новопостала Українська Держава буде тісно співдіяти з Націонал-Соціалістичною Велико-Німеччиною, що під проводом Вождя Адольфа Гітлера творить новий лад в Європі й світі та допомагає Українському народові визволитися з-під московської окупації» [9, арк. 2], що, на нашу думку, переконливо спростовує всі політичні інсинуації окремих тогочасних й теперішніх політиків щодо незалежницького характеру цієї події та її наслідків. Так, у Декларації Українського державного правління у Львові про відновлення Української держави від 3 липня 1943 р. наголошувалося, що боротьбу за визволення українського народу та відбудову Української держави «провадить український народ під проводом ОУН і її провідника Степана Бандери» та одночасно визнається і висловлюється вдячність за те, що «мали змогу доконати акт відновлення нашої державности саме завдяки побідам славної Німецької армії, яка під проводом свого великого вождя вийшла на боротьбу за новий лад» [10, арк. 1].

У святі Української державности в Станіславі 12–13 липня 1941 р., яке організували тимчасова управа міста, провід ОУН(б) та духовенство, взяли участь угорські військові, зокрема віддавши честь українському прапорові. Своєю чергою, українські представники зачитали привітальні телеграми на честь угорського регента М. Горті та союзної мадярської армії [11, с. 75]. Набагато переконливішим був калуський крайсгвайтман Герке, який на параді з приводу реорганізації в серпні 1941 р. Української Народної Міліції в Українську Помічну Поліцію як частину Німецької Служби Безпеки закликав «віддати всю свою працю для Німецької Держави й Української Батьківщини»[12], що не викликало заперечення з боку бандерівців, які в черговий раз виявляли беззаперечне прийняття існуючих порядків, ідей, цінностей, стандартів поведінки, норм, правил, безумовне схиляння перед авторитетом, тобто конформізм.

Найпотужнішим джерелом екстремізації міжетнічної комунікації в Західній Україні стали події кінця червня – початку липня 1941 р. У липні 1941 р. на шпальтах періодичних видань, що їх почала видавати чи не заперечувала проти виходу нова влада, була розміщена промова німецького міністра пропаганди Й. Геббельса з приводу «нелюдської розправи жидо-більшовицьких катів» над в'язнями західноукраїнських тюрем, яка супроводжувалася відповідними світлинами жертв [13, с. 569].

Викривально-звинувачувальна риторика домінувала на сторінках легальних україномовних періодичних видань: «Колишні татарські наїзди на Україну <...> були дитячою іграшкою в порівнянні з методами жидо-комуни. Жидо-московський большевизм ішов на західноукраїнські землі з однією, головною ціллю – винищити дощенту українство, яке до вересня 1939 р. залишилося поза засягом брудних, кривавих московсько-большевицьких лап» [14] чи «Пізнаємо всю жорстокість жидівського садизму, який не раз проявлявся в усіх епохах жидівської історії, щоб знищити нежидівські народи. Змінюються тільки методи боротьби: в Советському Союзі масове катування, в плутократичних державах: брехня, підлота і обман» [15], що ілюструють механізми реалізації конфронтаційного вектора ескалації міжетнічної інтеракції.

У жорстоких реаліях перших місяців німецько-радянської війни слідом за нацистськими пропагандистами окремі екстремістськи налаштовані українські кола, передовсім із середовища ОУН(б), вдавалися до тактики самовиправдання, пояснюючи, що «караюча рука українського народу, співпрацюючого із союзною Німецькою Армією, повстаючи проти ворога, ліквідуватиме опір банд, відповідаючи жорстоким терором на катівські ворожі злочини» [16, с. 1] чи коли у відповідь на розповсюдження радянських листівок із звинуваченням ОУН(б) у співпраці з гітлерівцями, вміщувались передовиці на взірць «Геть з брехнею і обманом»: «ОУН співпрацює з німецькою армією і помагає їй та кличе до цього всіх українців, щоби в той спосіб скоріше розбити нашого найстрашнішого ворога й відбудувати наше самостійне життя» [17], тобто бачимо приклад використання технології інформаційного протистояння-протиборства.

Зі вступом на територію Східної Галичини та Західної Волині німецької армії взаємна неприязнь між українцями та поляками, що в часі спільної протидії радянській не була такою виразною, з новою силою проявилася, зокрема, на сторінках української преси: «Польська школа, вчитель поляк, це були ті перші вороги українського духа, українські школярі з погордою відносились до вчителів-поляків. Вони інстинктивно відчували, що це не вчителі, а лапайдухи» [18]. Лейтмотивом багатьох публікацій української преси були заклики до поляків «опамятатись і не забувати про те, що це є двадцятий вік, а не час крулеват і розгнузданої шляхти, коли можна було називати українського селянина бидлом» [19]. Непоодинокими були заклики до українського населення «демаскуймо знаних нам лише з «назви» поляків, які хочуть зберегти себе вигідно та свіжо не лише особисто, але і ворожо нам національно... ведуть розкладову роботу, або також творять ворожі нам духовні та матеріальні надбання» [20].

Про неприховані претензії ОУН(б) на одноосібну владу вказує те, що владу на місцях «виконують тільки і єдино покликані до того органи», вона «мусить бути сильна», а оскільки не можна було провести вибори, то «всяка влада твориться від потреби та зі згодою вищих її органів» і «до виконання законних норм у роботі треба керуватися здоровим розсудком і добром Української держави та Української нації» [21], тобто відновленої Актом 30 червня 1941 р. Української держави та Українського державного правління, поставленого ОУН(б).

Проводячи аналогії із тогочасними фашистською Італією та націонал-соціалістичною Німеччиною, українські націоналістичні пропагандисти намагалися переконати, що ОУН як організація передових народів (німецького і італійського) «обнімає найкращих людей нашого народу <...> центром українського народу в його боротьбі за нове життя є ОУН, є українські націоналісти» [16, с. 1].

У репортажі про «Свято визволення» 20 липня 1941 р. в Стрию, проведене разом з німецькими та словацькими військовими, зазначалося, що після смерті Є. Коновальця «провідником українського народу став Степан Бандера, наказам якого підпорядковуються всі», і на підтвердження цього представником ОУН(б) було проведено публічну присягу місцевих мешканців «вірності, підпорядкованості Організації Українських Націоналістів під вождем Степаном Бандерою» [22].

Зі шпальт окремих багатьох видань до широкого загалу доводилась думка, що «Організація Українських Націоналістів (ОУН) під проводом Степана Бандери є одинокою незалежною,

політичною і військовою визвольною організацією українського народу», яка не тільки «поширює серед українців ідею Українського Націоналізму», але й «старається кермувати не тільки своїми організованими членами, але усіма українцями, цілим життям українського народу», зокрема й організуванням «націоналістів у карних організаційних лавах» [23].

Ця ж думка вперто нав'язувалась й в другому числі «Бережанських вістей», де було вміщено витяг із постанов ІІ (Краківського) великого збору ОУН(б) (квітень 1941 р.), в якому зазначалося, що «тільки справедливий націоналістичний суспільний лад буде основою сили Української держави і основою вільного життя цілого Українського народу» та при цьому «ОУН бореться за перевиховання цілого українського народу в дусі славних традицій нашої історії, за усунення чужих розкладових впливів, за новий героїчний зміст української культури», але публічно замовчувалися засоби, які мали бути застосовані до тих, хто не бажав такого «перевиховання» [24].

Для більшої переконливості жирним шрифтом виділялися прямі погрози до фізичної розправи з тим, хто міг стати на шляху утвердження тотального контролю бандерівської організації над західноукраїнською етнополітичною спільнотою: «Усі, хто в цілій Україні нині не з нами, не з нашим вождем, той проти нас – той наш ворог» [25].

Гучно декларувалось, що «відносно чужинців (поляків, болгарів, жидів і т. ін.) буде процентна система <...> Ставлення наше до поодиноких чужинців буде базоване теж на тім, як вони будуть до нас відноситися. Будуть вони виключені від праці і власності тих підприємств, які мають рішучий голос в обороні і господарстві Української Держави» [16, с. 2].

Конфліктно-конфронтаційний вектор дискурсу комунікації все гостріше виявлявся в міжетнічній конкуренції в економічній сфері. При цьому акцент на етнічні та політичні чистки як інструмент встановлення тотального контролю ОУН(б) над Західною Україною був очевидним. Так, невідомий автор під псевдонімом «ЮРГО» переконував, що «наказом сучасної хвилі для нашого політичного проводу й патріотичного загалу мусить стати гостра повірка всіх працівників у всіх установах та уздоровлення нашого національного й політичного життя <...> нове життя мусять творити люди чесні, характерні, не здеморалізовані червоним чадом, не члени «фамілії» з прогріхами – та їхні протеговані», бо «тільки такі працівники, строго провірені, можуть дати повну гарантію, що розуміють вагу сучасного історичного моменту та є способні до правдиво жертвенної праці для добра Народу й Держави» [26].

Як відомо, 16 липня 1941 р. було прийнято рішення про розчленування території України і приєднання до польського Генерал-Губернаторства, Королівства Румунії та створення Райхскомісаріату «Україна».

У цей час місцеве українське населення прагнули переконати, що «після страшного більшовицького наїзду, який оставив по собі жахливі наслідки, прийшла до нас непереможна німецька армія, вислана геніальним Фірером А. Гітлером», а «український нарід належить до щасливих обранців долі. Нам промостили шлях і ми будемо свою власну державу» [27]. При цьому «не ілюзорна рівність <...>, а <...> конечність беззастережного послуху своїй владі – зробить з нас на місце сентиментального патріотизму героїчний націоналізм, бо тільки такого потребує нація, яка рішуче й невтомно прагне до державності» [28].

1 серпня 1941 р. відбулась урочиста церемонія передачі влади у Східній Галичині військовим командуванням цивільній адміністрації Генерального Губернаторства. Звертаючись до райхсміністра Г. Франка, командувач оперативного тилового району групи армій «Південь» генерал піхоти фон Роквес наголошував: «Територію, яку я сьогодні передаю <...> зараз можна можна вважати упокореною. Всюди діють військові та цивільні власті й адміністративні установи, здійснені перші заходи з метою зібрати багатий врожай і спрямувати життя в нормальне русло». І на завершення цинічно: «Я передаю Вам цю область з побажанням, аби під Вашим сильним керівництвом, пане генерал-губернатор, вона йшла до щасливого й благословенного майбутнього» [29, с. 326]. Генерал-губернатор «виконає волю Вождя відносно повернення і довершення в Галичині суверенності Німецької Держави і цим цілковито усуне нещасливий розвиток, який ця країна мусіла пережити внаслідок версальського договору»

[30]. Цей крок остаточно розвіяв ілюзії тієї частини західноукраїнського суспільства, яка сподівалася на відродження національної державності під егідою Третього рейху. Вже за місяць звернення Станіславської обласної управи ілюструє черговий приклад використання технології інформаційного охоплення: «Німецька адміністрація прийшла до нас відпертим серцем і щиро волею співпраці. Наше відношення до неї мусить бути таке ж саме, скріплене ще й почуттям належної вдячності Німецькій Нації та Вождеві» [31]. Підконтрольна німецькій владі україномовна преса відразу ж почала активно доносити до місцевого населення думку про те, що у розв'язанні Другої світової війни винуваті західні держави, оскільки «Злякалися версайські плютократи, що втратять свій вплив в Європі, бо пробуджені народи не схотять англійської опіки. Затривожилися та й накинули війну німецькому народу. Вождь німецького народу не злякався, бо за ним став цілий народ, як один чоловік» [32].

Окрема увага надавалася «єврейському» питанню. Так, галичан переконували, що «польсько-юдея бадилля з'їдала, Моско-юдея коріння зжерала <...> Більшовики «дали» Україну, але на правду вона дісталася Іцковому синові» [33]. Саме «Москва зробила з української культури диявольський цирк, в якому жидки і москалі і кілька своїх землячків, шельменків-денщиків плювати нам в очі і казати тішити, мовляв: „Манна з Кремля спадає на нас...”» [34]. При цьому «червона Москва з її жидівською комісарщиною мала одну-єдину програму в «Радянській Україні»: знищити фізично ненависне українське плем'я» [35]. Більше того, «за більшовицького режиму на території Західної України мали ми нагоду бачити цікаву співпрацю деяких польських кіл з жидами. Об'єднала їх спільна «ідея» активної допомоги більшовикам у винищенні українців» [36].

Слідом за звинуваченням євреїв у пристосуванні до будь-якого оточення в численних публікаціях йшла конкретизація наслідків цього, відповідно до тогочасних реалій. Так, виправдовуючи винищення євреїв, підконтрольна нацистській владі преса заговарувала із пересічними мешканцями краю, звинувачуючи євреїв у схильності до спекуляції, бо: «Жид, без інтересу і спекуляції нічого не вмє робити – ми про це всі добре знаємо: жид не з'їсть сніданку, поки не ошукає «гоя» [37]. Все гостріше виявлялася міжетнічна конкуренція в економічній сфері, бо, як писала одна місцева газета: «Довголітня неволя позбавила наші міста українського характеру» [38], а тому в нових умовах в місті «ми повинні бути не гістьми, а хазяїнами! Спекуляційна торгівля жидів зліквідована. Опорожене місце біля ремісничого верстату, в промисловій установі мусимо зайняти ми!» [39].

Отже, на основі проведеного аналізу, передовсім україномовних періодичних видань, що виходили в Східній Галичині та Західній Волині влітку-восени 1941 р. з дозволу чи були офіціозами окупаційної адміністрації, можемо твердити про домінування конфліктно-конфронтаційного вектора дискурсу українсько-польської та українсько-єврейської комунікації через застосування маніпулятивних стратегій засобами комунікативних технологій пропаганди, інформаційного протистояння-боротьби, технологій формування промов, чуток. Проведене дослідження дозволяє зробити обґрунтований висновок про активне використання нацистською окупаційною владою підконтрольних українських періодичних видань у власній пропагандистській кампанії. Масштабність пропагандистського впливу поєднувалася із широким арсеналом маніпулятивних інструментів підтримання та ескалації міжетнічної конфліктної взаємодії на території краю в окреслений історичний період. Перспективним напрямом подальших студій може стати вивчення міжособистісного досвіду українсько-єврейських та польсько-єврейських міжетнічних інтеракцій в умовах розгортання Другої світової війни.

1. *Боляновський А.* Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939–1945) / А. Боляновський / Львівський національний університет імені Івана Франка; Канадський інститут українських студій Альбертського університету. – Львів, 2003. – 686 с.; В'ятрович В. М. Друга польсько-українська війна. 1942–1947 / В'ятрович В. М. – К. :

Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – 288 с.; Ільющин І. Українці і поляки на територіях спільного проживання: політичне та військове протистояння / І. Ільющин // Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст. Історичні нариси : у 2 кн. / [редкол: В. А. Смолій (гол. ред.) та ін.]. – К. : Наукова думка, 2010. – С. 567–594; Кондратюк К. Галичина і Волинь у роки Другої світової війни (1939–1945) : [навч. посібник] / К. Кондратюк. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. – 160 с.; Офіцинський Р. Українсько-польські стосунки у дистрикті «Галичина» (1941–1944) / Р. Офіцинський, Л. Хаврак. – Ужгород : Гражда, 2001. – 84 с.; Пагиря О. Відносини між угорською армією та українським визвольним рухом на Прикарпатті влітку 1941 року / О. Пагиря // Український націоналізм: історія та ідеї: наук. збірник / [за ред. О. Багана]. – Дрогобич : Посвіт, 2009. – Вип. I. – С. 61–89; Слюсаренко А. Г. Україна у роки Другої світової війни : навч. посібник для студ. гуманіт. спец. вищ. навч. закладів / Слюсаренко А. Г., Патриляк І. К., Боровик М. А. – К., Ніжин : Лисенко М. М., 2009. – 447 с.

2. Гулай В. В. Загострення міжетнічних відносин в Західній Україні на початковому етапі німецько-радянської війни в контексті етнонаціональної політики тоталітарних режимів / В. В. Гулай // Гілея: науковий вісник : зб. наук. праць. – К. : ВІР УАН, 2012. – Вип. 57, № 2. – С. 99–104; Гулай В. В. Інституційно-процедурні механізми реалізації курсу ОУН(б) на встановлення тотального контролю над західноукраїнською етнополітичною спільнотою в умовах розгортання Другої світової війни / В. В. Гулай // Панорама політологічних студій: науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне : РДГУ, 2013. – Вип. 10. – С. 221–228; Гулай В. Іntenція боротьби за владу як характеристика дискурсу міжетнічної комунікаційної взаємодії в Західній Україні (весна-літо 1941 р.) / В. Гулай // Історико-політичні проблеми сучасного світу : зб. наук. статей. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. – Т. 25–26. – С. 198–202; Гулай В. В. Концепти «світова змова» та «справедливий міжнародний лад» у комунікативному дискурсі Західної України на початковому етапі німецько-радянської війни / В. В. Гулай // Проблеми міжнародних відносин : зб. наук. праць. – К. : КиМУ, 2013. – Вип. 6. – С. 257–269; Гулай В. В. Міжетнічна комунікація в Західній Україні у роки Другої світової війни : [монографія] / Гулай В. В. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. – 460 с.; Гулай В. В. Преса як інструмент артикуляції претензій на тотальний контроль над західноукраїнською етнополітичною спільнотою (червень-серпень 1941 р.) / В. В. Гулай // Слов'янський вісник : зб. наук. праць. Серія «Історичні та політичні науки». – Рівне : Рівненський держ. гуманіт. ун-т, Рівненський ін-т слов'янознавства Київського славістичного ун-ту, 2013. – Вип. 15. – С. 10–13; Гулай В. В. Пропагандистська складова маніпулятивного впливу у процесі ескалації міжетнічної комунікації (на прикладі легальної української періодики дистрикту «Галичина» / В. В. Гулай // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: науковий журнал. – К. : Міленіум, 2012. – № 1. – С. 223–226; Гулай В. В. Роль «третьої сили» в ескалації українсько-польського конфлікту в Західній Україні (зима-літо 1944 р.): політико-мілітарні аспекти / В. В. Гулай // Панорама політологічних студій: науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне : РДГУ, 2012. – Вип. 8. – С. 45–52.

3. Гулай В. В. Ескалація українсько-польської конфліктної взаємодії в Західній Україні у вересні 1939 р. / В. В. Гулай // Військово-науковий вісник. – Львів : АСВ, 2013. – Вип. 19. – С. 51–62; Гулай В. В. Етнічна структура шкільної освіти та вчительства Західної України в складі Другої Речі Посполитої / В. В. Гулай // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Серія «Історія та географія». – Харків : Колегіум, 2012. – Вип. 47. – С. 126–130; Гулай В. Освіта як ресурс етнополітичної мобілізації (на прикладі українсько-польської конфліктно-конфронтаційної взаємодії в дистрикті «Галичина» в роки Другої світової війни) / В. Гулай // Освіта регіону. Український науковий журнал. – 2013. – № 1. – С. 77–81; Гулай В. В. Політико-правові механізми впливу Польської держави на етнічний характер освітньої сфери Західної України (1918–1939 рр.) / В. В. Гулай // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. – К. : Міленіум, 2013. – № 1. – С. 248–251.

4. *Голик Р. Й.* Місто і війна: реалії та стереотипи періоду нацистської окупації в ментальності львів'ян / Р. Й. Голик // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – Львів, 2011. – № 693: Держава та армія. – С. 216–222.
5. *Замлинський В.* Шлях чорної зради / В. Замлинський. – Львів : Вид-во «Каменярі», 1969. – 168 с.
6. *Слюсаренко А. Г.* Україна у роки Другої світової війни : навч. посібник для студ. гуманіт. спец. вищ. навч. закладів / Слюсаренко А. Г., Патриляк І. К., Боровик М. А. – К., Ніжин : Лисенко М. М., 2009. – 447 с.
7. *Боляновський А.* Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939–1945) / А. Боляновський. – Львів : Львівський нац. ун-т імені Івана Франка; Канадський ін-т укр. студій Альбертського ун-ту, 2003. – 686 с.
8. *Українське державотворення: акт 30 червня 1941* : зб. документів і матеріалів / [за заг. ред. Я. Дашкевича та В. Кука ; упоряд. О. Дзюбан ; пер. з нім. Г. Сварник]. – Львів-Київ : Літературна агенція «Піраміда», 2001. – 556 с.
9. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України* (далі – ЦДАВО України). – Ф. Р-3833. Крайовий провід Організації українських націоналістів (ОУН) на західноукраїнських землях. – Оп. 1. – Спр. 55 Акт проголошення так званої «Української держави» 30 червня 1941 р. – 1941 р., 7 арк.
10. *ЦДАВО України*. – Ф. Р. 3833. – Оп. 1. – Спр. 65 Декларація, меморандум, звернення та постанови так званого «Українського державного правління» в Берліні. – 1 червня – 1 вересня 1941 р., 1 арк.
11. *Пагіря О.* Відносини між угорською армією та українським визвольним рухом на Прикарпатті влітку 1941 року / О. Пагіря // Український націоналізм: історія та ідеї : наук. зб. / [за ред. О. Багана]. – Дрогобич : Посвіт, 2009. – Вип. I. – С. 61–89.
12. *Калуська міліція в рядах Німецької Служби Безпеки* // Калуський голос: Тижневик. – Калуш, 1941. – Ч. 5 (7 вересня). – С. 3.
13. *Ільюшин І.* Українці і поляки на територіях спільного проживання: політичне та військове протистояння / І. Ільюшин // Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст. Історичні нариси : у 2 кн. / [редкол: В. А. Смолій (гол. ред.) та ін.]. – К. : Наукова думка, 2010. – С. 567–594.
14. *В ім'я культури знищити большевицьку потвору* // Українські щоденні вісти. Орган управи міста Львова. – Львів. – 1941. – Ч. 4 (10 липня). – С. 2.
15. *С. К. Більшовицько-жидівські злочинці* / С. К. // Львівські вісті: Щоденник для дістрікту Галичини. – Львів, 1941. – Ч. 8 (17/18 серпня). – С. 1–2.
16. *Будуємо Самостійну Соборну Українську Державу* // Жовківські вісті. Орган українських націоналістів. – Жовква, 1941. – Ч. 1 (6 липня). – С. 1–2.
17. *Геть з брехнею і обманом* // Кременецький вісник. Орган Українського Національного Комітету Кременецького повіту. – Кременець, 1941. – Ч. 6 (21 серпня). – С. 1.
18. *Безіменні плугатарі* // Тереховлянські вісті: Тижневик, орган повітової управи в Тереховлі. – Тереховля, 1941. – Ч. 13 (30 листопада). – С. 1.
19. *П. Невірні сини та невірні доньки греко-католицького обряду* / П. // Бучацькі вісті. Орган Повітової Управи в Бучачі. – Бучач, 1941. – Ч. 7 (5 жовтня) – С. 2.
20. *Нам треба діл!* // Українське слово. – Станіславів, 1941. – Ч. 15 (24 серпня). – С. 1–2.
21. *Постанова з дня 22-го липня 1941 року* // Вісник Станіславівської обласної управи. – Станіславів. – Ч. 1 (29 липня). – С. 1.
22. *Свято визволення* // Стрийські вісті. Орган міської і радонової управи Стрийщини. – Стрий, 1941. – № 2 (24 липня). – С. 1.
23. *Ідеологія й політика Українського Націоналізму* // Самостійна Україна. – Станіславів, 1941. – Ч. 4 (12 липня). – С. 2.
24. *З постанов П великого збору Українських Націоналістів* // Бережанські вісті. Орган української районної управи в Бережанах. – Бережани, 1941. – Ч. 2 (27 липня). – С. 1.
25. *Будуємо Державу* // Самостійна Україна. – Станіславів, 1941. – Ч. 3 (10 липня). – С. 3.

26. *ЮРГО*. Відповідні люди на відповідні місця! / Юрго // Калуський голос: Тижневик. – Калуш, 1941. – Ч. 1 (10 серпня). – С. 2.
27. *До українського населення* // Бережанські вісті. Орган української районної управи в Бережанах. – Бережани, 1941 – Ч. 1 (24 липня). – С. 1.
28. *Для добра Української Нації* // Українське слово. – Станіславів, 1941. – Ч. 1 (29 липня). – С. 1.
29. *Гончаренко О.* Система управління окупованими територіями України / О. Гончаренко, О. Лисенко, Т. Першина // Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХ ст. Історичні нариси : у 2 кн. / [редкол: В. А. Смолій (гол. ред.) та ін.]. – К. : Наукова думка, 2010. – С. 321–367.
30. *Вирішальний момент* судьби Галичини. Стаття Державного секретаря Др. Бюлера // Воля. Орган Окружної Управи в Копичинцях. – Копичинці, 1941. – Ч. 2 (3 серпня) . – С. 1–2.
31. *Українці* Станіславської Області // Українське слово. – Станіславів, 1941. – Ч. 16 (15 серпня). – С. 1.
32. *1917–1941* // Золочівське слово: Тижневик для Золочівської округи. – Золочів, 1941. – Ч. 3 (2 листопада). – С. 1.
33. *Бобяк Г.* Творімо свою інтелігенцію, своїх фахівців / Г. Бобяк // Бережанські Вісті: Орган української районної управи в Бережанах. – Бережани, 1941 – Ч. 20 (25 вересня). – С. 1.
34. *Д. К. Советська «культура»* / Д. К. // Львівські вісті: Щоденник для дістрікту Галичини. – 1941. – Ч. 4 (13 серпня). – С. 2.
35. *До праці* // Воля: Орган Окружної Управи в Копичинцях. – Копичинці, 1941. – Ч. 2 (3 серпня). – С. 1.
36. *Поголоски?* // Воля: Орган Окружні управи в Копичинцях. – Копичинці, 1941. – Ч. 4 (14 серпня). – С. 1.
37. *За спекуляцію* // Українське слово. – Станіславів, 1941. – Ч. 6 (2 серпня). – С. 1.
38. *Сливка О.* Завдання українського міщанства / О. Сливка // Калуський Голос: Тижневик. – Калуш, 1941. – Ч. 5 (7 вересня). – С. 1.
39. *Славянський Р.* Чи Золочів буде наш? / Р. Славянський // Золочівське слово: Тижневик для Золочівської округи. – Золочів, 1941. – Ч. 11 (28 грудня). – С. 2.